

KIRDAN-KENTE GÖÇ EĞİLİMLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: DENİZLİ İLİ ÖRNEĞİ

Güven ÖZERİN
Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü
Bornova/İZMİR/TÜRKİYE

ÖZET: Bu araştırma Denizli İlinin 12 köyünde survey yoluyla alınan verilere dayalı olarak kırdan-kente göç eğilimlerinin saptanması amacıyla yapılmıştır.

Araştırmada çiftçilerin yaklaşık %60'ının halen veya daha önce göçü düşündükleri saptanırken, çiftçi ailelerinin yaklaşık %65'inin çocuklarının; iş, evlilik ve okuma dolayısıyla şehire gitmeleri nedeniyle, göç olgusunu dolaylı da olsa yaşadıkları belirlenmiştir.

Çiftçilerin (aile reislerinin) göçü düşünmelerinde en önemli nedenin toprak ve verim yetersizliği sonucunda ortaya çıkan üretim miktarı azlığından kaynaklanan gelir yetersizliği olduğu anlaşılmıştır.

Göçü düşünmeyen çiftçilerin %30'u köylerinde gelirlerinin yeterli oluşunu etken olarak gösterirken, önemli oranda çiftçi yaşlarının ilerlemiş olmasını ve şehirde iyi ve istikrarlı bir iş bulunmasının güçlüğüne gerekçe olarak öne sürmüşlerdir. Böylece, şehirde iş olanakları uygun olsaydı, göç edenlerin sayısı bugünkünden daha da fazla olabilirdi. Çiftçiler şehirin çekici yönlerine göre itici yanlarının daha fazla olduğunu belirtirlerken, şehirde çalışma ve sosyal yaşamın olumlu tarafları yanında zorluklarının da bilincinde oldukları saptanmıştır. Buna karşın, ekonomik gerçekler kırdan-kente göçün itici gücü olmaktadır.

Çiftçiler daha çok kendi illerine göç etmeyi tercih ederlerken, üçtebirinin şehirde iş çeşidi olarak herhangi bir işi ve üçtebirinin de kendi adlarına çalışmayı tercih ettikleri saptanmıştır.

Daha yüksek ürün fiyatı, yeterli işletme ve yatırım kredisi, yeni ürün yetiştirme ve daha iyi sosyal yaşam olanakları göçü engelleyebilecek etkenler olarak belirlenmiştir.

Ayrıca, köylerde tarım dışı iş olanağının özellikle de kırsal sanayi tesislerinin çiftçilerin göç düşüncelerini engelleyebileceği yönünde görüşler elde edilmiştir.

TENDENCY OF RURAL MIGRATION: A CASE STUDY OF DENİZLİ, TURKEY

ABSTRACT: This research aims to determine the tendency of rural people to migrate from Denizli villages to the urban areas.

The findings reveal that 60 % of the rural population currently think or have once thought of migration. Almost 65 % of the rural people have indirectly lived migration through their children who work, get married or go to school in the cities.

The primary reason why the farmers think of migration is low agricultural earnings. 30 % of the farmers, however, do not consider rural migration and think that agriculture provide them with sufficient income. The farmers who do not consider rural migration also fear that they would not be able to find a stable urban job. Another factor that restricts rural migration is that the farmers do not like urban life and think that living and working conditions are not at all better than the conditions in the villages.

The migrant farmers tend to live in the nearest urban area. One third of the migrant farmers do not have a preferred urban job and think that they would work in any suitable job. Another one third prefer self-employment in the cities.

Rural migration would be limited if the farmers are provided with suitable working and production conditions in agriculture. Conditions in the agricultural sector can be improved by higher crop prices, suitable credit facilities and better social standards for the rural population. Another limiting factor would be to provide off-farm employment opportunities in villages for the rural population.

GİRİŞ

Gelişmenin doğal sonucu olarak şehir nüfusu giderek artmaktadır. Gelişmiş ülkeler kırdan-kente göç hadisesini yıllar önce yaşamışlardır ve bugün kentlerde yaşayanların oranı %90'ların üzerine çıkmıştır(1:94).

Halen kırdan-kente göç, gelişmesini tamamlama yolunda olan ülkelerin en önemli sorunlarından. Türkiye'de kırsal alandan şehirlere hareketin 1950'li yıllarla birlikte hızlandığı belirtilebilir¹. Örneğin, 1980-1990 yılları arasındaki on yıllık dönemde nüfusu 20 binin üzerindeki şehir sayısı %55.3 oranında artarak 264'e ulaşırken, şehir nüfusu %78.9 düzeyinde artış göstermiştir². Bölgesel olarak bakıldığında; Ege, Marmara ve Akdeniz gibi daha gelişmiş bölgelerdeki illerin nüfusları oransal olarak artarken diğer bölgelerin azalmıştır³. Kente yönelimde gelişmiş bölgelerin ilçe ve illerinde hareketlilik görülürken, özellikle büyük şehirlerdeki artış önemli düzeylerde olmuştur. Son nüfus sayımı itibarıyla, İstanbul, Ankara ve İzmir'in şehir merkezleri nüfusu toplam olarak 10.9 milyona ulaşırken, nüfusu 20 binin üzerindeki şehirlerin toplam nüfusu içinde %38.3 gibi bir oran oluşturmaktadır⁴.

Öte yandan, 1990 Yılı Nüfus Sayımına göre, Türkiye nüfusunun %41'i köylerde yaşamaktadır⁵. Giderek düşüş olmakla beraber iktisaden faal nüfus ve istihdam açısından da

¹ Köy nüfusunun genel nüfusa oranı; 1935'de %76.5, 1950'de %75.0, 1995'de %71.2, 1990'da %41.0(2:332).

² (3:16'dan hesaplanmıştır).

³ 1950-1990 yılları arasında Ege, Marmara ve Akdeniz Bölgelerindeki (Afyon ve Kütahya dışında) illerin toplam nüfusu Türkiye'nin nüfusu içinde %38.0'dan %46.7'ye yükselmiştir. Diğer illerin yer aldığı İç Anadolu, Karadeniz, Doğu ve Güneydoğu Bölgelerindeki illerin(Afyon ve Kütahya dahil) toplam nüfusu Türkiye'nin nüfusu içinde %62.0'dan %53.3'e düşmüştür (2:340'dan hesaplanmıştır).

⁴ (3:7 ve 16'dan hesaplanmıştır).

⁵ (2:332).

tarım kesiminin halen daha ağırlığı bulunmaktadır⁶. Buna karşın, son yıllarda tarımın GSMH'ya katkısının %15'lerin de altına düştüğü bilinmektedir. Diğer taraftan, gerek kırdan gerekse kentte hane başına düşen yıllık harcanabilir gelir bakımından önemli fark olmadığı ifade edilebilir. Ancak, her iki kesimde de yaşayan hanelerin özellikle ilk %20'lik dilimlerinde hane başına düşen yıllık ortalama harcanabilir gelirin Türkiye ortalamasının ve diğer dilimlerdekilerin çok altında kaldığı belirtilebilir(2:307 - 308). Kuşkusuz, kentte yaşayan düşük gelirli hanelerin hareket kabiliyeti hemen hiç bulunmazken, kırsal kesimdekiler kenti bir çare olarak görmektedirler.

Kente göçün en önemli nedeni olarak, yukarıda da açıklanmaya çalışıldığı gibi, kırsal kesimde önemli sayıda insanın gelir düşüklüğü gösterilirken, sosyal etkenlerden de söz edilmektedir. Teknolojik gelişmelere rağmen nüfus artışı baskı unsuru olmaktadır. Zorunlu olarak kente yönelmektedir. Hatta kentteki istihdam, alt yapı ve diğer üst yapı olanaklarının çok üzerinde kente göç dolayısıyla sağlıklı kentleşmeden söz edilebilmektedir.

Bu çalışma, belli bir yörede de olsa kırdan-kente göçün nedenlerini ve daha sağlıklı kentleşme yolunda kırsal kesim insanının göçünü yavaşlatmaya yönelik olarak neler yapılabileceğine ilişkin görüşleri ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırmanın temel materyali çiftçilerden survey yoluyla alınan orijinal verilerden oluşmuştur. Kırdan-kente göç konusu üzerinde ülke içinde ve dışında yapılan araştırma, inceleme, derleme, makale vb. yazılı kaynaklardan sağlanan veriler de materyalin diğer

⁶ Tarımın 1970'den 1990'a iktisaden faal nüfus içindeki oranı %67.7'den %53.7'ye düşerken, sanayi ve hizmetler kesiminin payı %32.3'den %46.3'e yükselmiştir.(2:340). İstihdamın sektörel dağılımında 1994 yılında Tarımın %45.3, diğerlerinin %54.7 payı olmuştur(2:157).

bölümünü meydana getirmiştir. Ayrıca, istatistiksel kaynaklardan sağlanan veriler de materyali tamamlayıcı nitelikte olmuştur.

Survey sırasındaki veriler hane halkı reisi olan çiftçilerden anket formları yardımıyla doğrudan görüşme ile alınmıştır. Denizli ilinin tamamı araştırma kapsamına alınmıştır. Seçilecek köylerin çiftçilerin göç eğiliminin daha fazla olabileceği ve ilin değişik yörelerine dağılmış yerler olması istenmiştir. Bunun için daha çok kır ve sulama olanağı kıt verimsiz alanları kapsayan ve işletme genişliklerinin fazla olmadığı köylerin seçilmesinin uygun olacağı düşünülmüştür. Denizli’de yukarıda sayılan özellikleri taşıyan köylerde genelde tütün tarımı yapılmaktadır. Nitekim, halen Denizli’nin 12 ilçesinde 186 köyde yaklaşık 46 bin tütün ekicisi bulunmaktadır⁷. Tütünde kota uygulaması dolayısıyla daha sağlıklı rakamların elde edilmesi mümkün olmuş ve 12 ilçenin köyler düzeyinde 1994 yılı kota miktarları sağlanmıştır. Daha sonra birbirine benzer özellikler gösteren ilçeler bir araya getirilerek dört ilçe grubu elde edilmiştir. Olanaklar da dikkate alınarak 12 köyde survey çalışması yapılmasının uygun olacağı kanaatine varılmıştır. İlçe gruplarının herbirinin tütün kotaları (gruplarda yer alan ilçelere göre) toplamı hesaplanmıştır. Her grubun kotasının dört grubun toplamı içindeki oranları bulunmuştur. Bu oranlara göre, 12 köyden her gruba düşecek köy sayısı belirlenmiştir. Daha sonra, grupların herbirindeki ilçelere ait köylerin kotaları kümülatif olarak toplanmıştır. Her grubun kümülatif kota toplamı o grup için saptanmış köy sayısına bölünmüştür. Böylece, her grupta seçilecek köy sayısı kadar kümülatif kota dilimleri elde edilmiştir. Herbir dilimden bir tane olmak üzere tesadüfi sayılar cetveli ile çekim yapılarak her grubun köyelerinin adları saptanmıştır. Seçilen 12 köyün herbirinde o yerin koşullarına göre tütün kotası itibarıyla küçük, orta ve büyük olma sınırları ve bu sınırlar içinde kalan tütün üreticilerinin oranları belirlenmiştir. Bu oranlara göre ağırlıklı olarak her köyde 5 tütün üreticisi seçilmiştir. Böylece, 12 köyde seçilen toplam 60 üreticiden soru formu yardımıyla gerekli veriler alınmıştır.

⁷ Denizli Tütün Baş Ekserliği kayıtlarından yararlanılmıştır.

Soru formu ile çiftçilerin göç düşüncelerinin olup olmaması ve nedenleri, göçü kaç yaşına kadar düşündükleri ve göç için düşündükleri yerler ve iş alanları ile çiftçiler açısından şehrin itici ve çekici yönleri ve göçü engelleyebilecek etkenler yanında çiftçilerin sahip oldukları araziler, gelir ve çocuklarının göçle olan ilişkileri ile ilgili veriler sağlanmaya çalışılmıştır. Veriler konular itibariyle yüzdeler şeklinde çizelgeler haline getirilerek değerlendirme yapılmıştır.

BULGULAR

Çiftçilerin Göç Eğilimleri

Araştırma kapsamına alınıp görüşleri alınan çiftçilerin %31.7'si halen ilçe veya İl'e gitmek üzere köylerinden göçü düşünmektedirler. Ancak, çiftçilerin %50.9'unun daha önceki yıllarda da göçü düşüncelerine karşın bunlardan bir bölümünün halen göçten vazgeçmiş oldukları belirlenmiştir. Çiftçiler daha önce ve halen itibariyle birlikte ele alındığında; %58.3'ünün göç düşüncesini taşımış veya taşımakta oldukları ortaya çıkmaktadır(Çizelge 1).

Çizelge 1: Göçü Düşünen Çiftçilerin Oranı(%)

Halen Göçü Düşünenler	Daha Önce Göçü Düşünenler	Halen ve Daha Önce Göçü Düşünenler
31.7	50.9	58.3

Görüşlerine başvuru alan çiftçiler göç olgusunu düşünce bazında taşırlarken, çocuklarından bir kısmının bunu kendilerinden önce gerçekleştirdikleri saptanmıştır. Araştırma sırasında görüşleri alınan çiftçilerin %46.7'sinin 40 yaşın altında ve %53.3'ünün 40 ve üzerindeki yaşta oldukları belirlenmiştir. İkinci yaş grubundaki 40 ve üzeri yaştaki çiftçilerin %43.8'inin en az bir çocuğunun çalışmak üzere veya evlilik dolayısıyla şehire göç

ettikleri saptamıştır⁸. Yine aynı yaş grubundaki geriye kalan %56.2 oranındaki üreticilerin çocukları göç etmezken, %21.9'unun çocuklarının okumak üzere şehire gittikleri belirlenmiştir⁹. Bu durumda yaşı 40 ve üzerindeki çiftçilerin %65.6'sının çocukları dolayısıyla de olsa göç olgusunu yaşadıkları ifade edilebilir(Çizelge 2).

Çizelge 2: Çiftçilerin Yaş Gruplarına ve Çocuklarının Şehire Göç Etme ve Şehirde Okuma Durumlarına Göre Çiftçi Ailelerinin ve Çocukların Sayısal Dağılımı

Yaş Gruplarına			Göre Çiftçilerin Dağılımı (%)		
40 yaşın altındakiler			40 ve üzerindeki yaşta olanlar		Toplam
46.7			53.3		100.0
40 ve Üzerindeki Yaşlarda Şehire İş,Evlilik ve Okuma			Olan Çiftçi Ailelerinin Çocuklarının İçin Gidenlere Göre Dağılımı		
Çocukları(1) İş veya Evlili k Dolayısıyla Şehire Göç Eden Çiftçi Ailelerinin Oranı (%)	Çocukları (2) Göç Etmeyip Şehirde Okuyan Çiftçi Ailelerinin Oranı (%)		(1) + (2) =(3) Göç Olgusunu Yaşayan Çiftçi Ailelerinin Oranı (%) (İş,evlilik,okuma)	(4) Göç Olgusunu Yaşamayan Çiftçi Ailesinin Oranı (%)	(3) + (4) Toplam
43.7	21.9		65.6	34.4	100.00
Yaşları 40 ve Üzerinde Olan Çiftçilerin sahip Oldukları Toplam Çocuk Sayısı İçinde İş, Evlilik ve Okuma Dolayısıyla Şehire Gidenlerin Dağılımı					
(1) Şehre Göç Eden (İş veya Evlilik) ve Okuyan Çocukların Oransal Dağılımı (%)	(2) Göç Etmeyen Ancak Şehirde Okuyan Çocukların Oranı (%)		(1) + (2)=(3) İş, Evlilik ve Okuma Dolayısıyla Göç Olgusunu Yaşayan Çocukların Toplam Oranı (%)	(4) Göç Olgusunu Yaşamayan Çocukların Oranı (%)	(3) + (4) Toplam (%)
İ	E	O			
Ş	v	k			
	l	u			
	l	m			
	i	a			
	k				
16.8	10.3	2.8	6.5	36.4	100.0

⁸ Kırsal kesimde çocukların çalışma, okuma ve evlilik dolayısıyla şehire gitme hususlarının genelde üreticilerin 40 yaşına ulaşmalarından itibaren söz konusu olabileceği gözlemleriyle 40 ve üzeri yaş grubu göç yönünden daha ayrıntılı incelenmiştir.

⁹ Şehire okumaya genellikle lise ve dengi meslek okulları ile yüksek eğitim kurumlarına gidildiği ve okumaya gidenlerin hemen tamamının daha ileri düzeyde eğitimlerini sürdürecekleri veya iş bulup şehirde kalacakların yönündeki eğilimleri üreticilerden öğrenilmiştir.

Göç eden nüfus olarak bakıldığında; çiftçilerin çocuklarının %16.8'inin çalışmak ve %10.3'ünün evlilik olmak üzere %27.1'inin şehire göç ettikleri belirlenmiştir. Okuma dolayısıyla şehire giden %9.3(2.8+6.5) oranındaki çocuklar da eklendiğinde, çiftçilerin çocuklarının %36.4'ünün göç olgusunu yaşadıkları ifade edilebilir(Çizelge 2). Böylece, burada çiftçilerin kendilerinin göçe yönelik eğilimleri belirlendikten sonra çocukları dolayısıyla ne düzeyde göç olgusunun içine girdikleri saptanmıştır. Bundan sonraki bölümde, çiftçilerin kendilerinin göç eğilimlerinin nedenleri üzerinde durulacaktır.

2. Çiftçilerin Göçe Olan Eğilimlerinin Nedenleri

Göçe eğilimleri olan çiftçilerin %91.9'unun gelir yetersizliği veya daha iyi gelir ve yaşam düzeyine sahip olmak nedenleriyle göçü düşündükleri saptanmıştır(Çizelge 3)

Gerçekten de şu anda göçü düşünen çiftçilerin gelirlerine satış tutarı açısından bakıldığında; bu çiftçilerin %61.1'inin 1994/95 üretim döneminde elde ettikleri parasal tutar 100 milyon TL'nin altındadır.

Çizelge 3: Halen ve Daha Önce Göçü Düşünen Çiftçilerin Göç Nedenlerine Göre Dağılımı(%)

(1)	(2)							(3)	
Gelir Yetersizliği	Daha Çok Gelire Sahip Olarak Daha İyi Yaşamak	Çocuklara Daha İyi Eğitim Olanağı İçin	Ziraat İşleri Ağır ve Zahmetli	Sağlık Olanakları ve Güvençesi	Şehir Yaşamının Çekiciliği	Sosyal Güvençeye Kavuşmak	Köyün Gelişmeyişi; Ulaşım, İçme Suyu v.b. Olanakların Kısıtlılığı	Şehirde Düzenli Gelire Sahip Olmak	(1), (2) ve (3)'ün En Az Birini Belirtenler
73.0	43.2	21.6	16.2	13.5	13.5	8.1	5.4	2.7	91.9

Not: Aynı çiftçi birden fazla neden belirttiği için oranların toplamı 100'ü geçmektedir.

Bundan sonraki çizelgede de aynı durum söz konusudur.

Halen Göç Eğiliminde Olan Çiftçilerin; 1994/95
Üretim Döneminde Elde Ettikleri Ürünlerin
(Satış Tutarı Olarak) Değerlerine Göre Dağılımı

Satış Tutarı Sınırları	Oranı(%)
100 Milyon TL.'nin altında Olanlar	61.1
101-200 Milyon TL. arasında Olanlar	27.8
200 Milyon TL.'nin Üzerinde Olanlar	11.1
Toplam	100.0

Çiftçilerin büyük bölümünce göç nedeni olarak gösterilen gelir yetersizliğinin nedenleri de ayrıca incelenmiş ve Çizelge 4'de verilmiştir. Gelir yetersizliğinde çiftçilerin yaklaşık %40'ı topraksızlığı neden olarak belirtmişlerdir. Çiftçilerin yaklaşık %60'ı topraksızlık veya toprağının yetersizliğini gelir düşüklüğünde etken olarak görmekte-dirler. Sulama olanağının olmayışı ve verimin yetersiz oluşu da birlikte ele alındığında çiftçilerin yaklaşık %80'inin topraktan kaynaklanan sorunları dolayısıyla gelirlerinde düşüklük olduğu ifade edilebilir. Ürün fiyatlarına karşı girdi fiyatlarının yüksekliği, işgüçlerinin değerlendirilmesinde tarımın yetersiz kalması yanında buldukları yörede tarım dışı iş olanaklarının olmayışı da çiftçilerin gelir yetersizliğinin diğer nedenleri olarak belirtilebilir.

Çizelge 4: Gelir Yetersizliği Nedenlerine Göre Çiftçilerin Dağılımı(%)

(1) Top- raksızlık-	(2) Toprağın Verimsiz Oluşu veya Su- yun Ol- mayışı	(3) Toprağın Yetersiz Miktarda Oluşu	Girdi Mas- raflarının Ağırlığı- Ürünün Yeterli Fiyat Bula- maması	İşgücünün Değerlen- dirilmesin- de Tarımın Yetersiz Ka- lışı-Köyde Tarım Dışı İş Olanı- ğının Olma- yışı	Tütün Kotası- nın Hiç veya Yetersiz Oluşu	Tek Ürün Ola- rak Tütüne Bağlanarak İyi Fiyat Alama- yınca Zor Du- ruma Düşüş- Para Ödemesi İçin 12 Ay Bekleyiş	(1) ve (3)' den En Az Birini Belirler	(1), (2) ve (3)'den En Az Birini Belir- tenler
38.4	26.9	23.1	15.4	15.4	11.5	7.7	61.5	76.9

3. Göçü Düşünmeyen Çiftçilerin Gerekçeleri

Çizelge 1'e tekrar bakıldığında, halen göçü düşünmeyenlerin oranı %70 dolayındadır. Çiftçilerin göç düşüncesinde olmayışlarında en önemli etkenin, şehirde yaşamlarını sürdürecektir bir geliri sağlayacak güvenli ve istikrarlı bir iş olanağını elde etmenin güçlüğü olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim, Çizelge 5'de görüleceği üzere göçü düşünmeyen çiftçilerin %47.5'i bunu gerekçe olarak göstermişlerdir.

Çizelge 5: Göçü Düşünmeyişlerinin Nedenlerine Göre Çiftçilerin Dağılımı(%)

Şehirde Yaşam İçin Köy Göre Daha Çok Gelire Gereksiniminin Oluşu Nedeniyle İyi Ve İstikrarlı Bir İşin Gerekliliği	Köyde Gelirin Yeterli Oluşu	Yaşın İlerlemesi	(1) Şehir Yaşamının İtici Oluşu	(2) Köyün Doğup Yaşamını Sürdürüğü Yer Oluşu Nedeniyle Oradan Kopamayış	(3) Şehirde Göçü Hiç Düşünmeyenler	(1)ve (2)'den En Az Birini Belirtenler
47.5	30.0	22.5	15.0	10.0	5.0	25.0

Ancak, göç etmeyen çiftçilerin %30'u göçü düşünmeyişlerinin nedeni olarak halen köyde gelirlerinin yeterli oluşunu göstermişlerdir(Çizelge 5). Nitekim, göçü düşünmeyen bu çiftçilerin gelirlerine satış tutarı üzerinden bakıldığında;

Halen Göçü Düşünmeyen Çiftçilerin, 1994/95

Üretim Döneminde Elde Ettikleri Ürünlerin

(Satış Tutarı Olarak) Değerlerine Göre Dağılımı

Satış Tutarı Sınırları	Oranı(%)
65-100 Milyon TL.Arasında Olanlar	18.2
180-200 Milyon TL. Arasında Olanlar	36.4
200 Milyon TL.Üzerinde Olanlar	45.4
Toplam	100.0

Çiftçilerin yaklaşık %80'inin satış tutarı olarak gelirlerinin, 1994 yılı asgari ücret brüt tutarının üç katının üzerinde olduğu ifade edilebilir.

Diğer taraftan, geleneksellik, şehir yaşamının iticiliği ve köyünden kopamama durumları da göçü düşünmeyen çiftçilerin %25'inin gerekçeleri arasında yer almıştır. Bunun yanında, göçe eğilimleri olmayan çiftçilerin %22.5'u yaşlarının ilerlemesini de önemli bir neden olarak belirtmişlerdir(Çizelge 5). Bu konuda yapılan daha ayrıntılı inceleme Çizelge 6'da görülmektedir.

Çizelge 6: Çiftçilerin Kaç Yaşına Kadar Göçü Düşündüklerine Göre Dağılımı(%)

Yaş Sınıfları	Halen Göçü Düşünenler İtibariyle	Halen Göçü Düşünmeyip Daha Önce Düşünenler İtibariyle
30 ve altı	15.4	73.3
31 - 40	30.8	20.0
41 - 50	53.8	6.7

Halen göçten vazgeçmiş olup daha önceki yıllarda düşünenlerin %73.3'nün 30 yaşına kadar göçü düşündükleri anlaşılmaktadır. Ancak, 50 yaşına doğru göç eğilimi oldukça düşmektedir. Buna karşın, halen göçü düşünenlerde 50 yaşına doğru oran yükselmektedir. Buradan da, yıllarla birlikte çiftçilerin göç etme yaşları 50 yaşlarına kadar uzanmaktadır şeklinde bir sonuca varılabilmektedir.

Öte yandan, çiftçilerin göç eğilimlerine karşın bu arzularını yerine getirmeyişlerine ilişkin yapılan incelemede, üreticilerin %31.4'ü göç eğilimlerini uygulamaya koyamamalarında; şehirdeki iş riskine karşı yanlarında götürülecek maddi olanağı bulamamış olmalarını önemli bir etken olarak göstermişlerdir. Bununla bağlantılı olarak ikinci sırada yer alan iş riski konusunu da üreticilerin %28.6'sı göç edememiş gerekçesi olarak belirtmişlerdir. Bu durumda şehirde iş riski veya iş riskine karşı önlem olarak göç ederken maddi imkanın olmayışı üreticilerin %45.7'si için göçün gerçekleşmeyişinin gerekçesi olmaktadır(Çizelge 7).

Çizelge 7: Göçü Düşünmelerine Karşın Göç Etmeyişlerinin Nedenlerine Göre Çiftçilerin Dağılımı (%)

(1)Şehirde Bir Düzen Kurmak ve Şehirde İş Riskine Karşın Göç Ederken Bir Miktar Paranın Gerekli Olması	(2)Şehirde İş Olanasını Bulamama	Köyden Kopamama	Yurt İçi ve Yurt Dışına Göç Edip Geri-Dönme	Şehir Yaşamının Getirebileceği Zorluklar ve Riskler	Köyde Tarımdan Elde Edilen Gelirin Yeterli Hale Gelmesi	(1) ve (2)'nin en az birini betirtenler
31.4	28.6	17.1	17.1	11.4	8.6	45.7

Çiftçilerin göç eğilimlerine rağmen köylerinden kopamama ve şehir yaşamının getirebileceği diğer riskler vb. hususları da göçü engelleyen etkenler olarak gözden ırak tutmamak gerekecektir(Çizelge 7).

4. Çiftçilerin Şehiri Çekici ve İtici Bulma Yönündeki Görüşleri

Çiftçilerin göç düşüncelerinin dışında, şehiri çekici bulma yönündeki görüşleri alınmış ve bazı rakamsal sonuçlar elde edilmiştir(Çizelge 8) Araştırma kapsamına alınan çiftçilerin %58.8'i şehirde çekici yanların olduğunu belirtmişlerdir. Çiftçilerin büyük bölümü, çalışma yaşamının köye göre daha kolay olması yanında daha çok maddi olanakla birlikte daha rahat yaşam düzeyinin sağlanmasını şehirin çekici yanları olarak belirtmişlerdir. Şehir yaşamına iş, para ve yaşam açısından bakarak bunlardan en az birini çekicilik gerekçesi olarak gösteren çiftçilerin oranı %61.5 düzeyindedir.

Diğer yandan, çiftçilerin yaklaşık %35'i çocuklarına daha iyi eğitim olanağının elde edilmesini ve yaklaşık %30'u sağlık sorunlarına daha rahat çözüm bulunmasını şehirin çekici tarafları olarak ifade etmişlerdir. Bunların devamında, çiftçiler; sağlayacakları sosyal güvence ve gelecek garantisi(%20'si), gezme ve eğlence (%15'i) ve aranılan herşeyi bulma (%10'u) olanaklarını şehirin çekici diğer yönleri olarak belirtmişlerdir.

Çizelge 8: Şehirin Çekici Yönlerine Göre Çiftçilerin Dağılımı(%)

(1)Çalışma Daha Kolay ve Daha Çok Para Kazanılması	(2)Rahat ve Zah- metsiz Bir Yaşam	Çocuklara Daha İyi Eğitim Olanasını Varlığı	Sağlık Sorun- larının Çözümü Daha Kolay	Sosyal Güvence ve Gelecek Garantis i	Gezme ve Eğlenm e Olanak- larının Varlığı	Aradığı n Herşeyi Bulma Olanığı	Çevre Baskısının Olmayışı, Dedikodu- suz, Bağım- sız ve Temiz Bir Ortam	(1) ve (2)'nin en az birini belir- tenler
46.2	38.5	33.3	30.8	20.5	15.4	10.3	5.1	61.5

Çiftçilerin genelde şehiri itici bulma yönündeki görüşleri de alınmış ve %82.6'sı şehirde itici yanların olduğunu belirtmişlerdir. Şehiri itici bulanların hangi yönleri olumsuz gördüklerine ilişkin rakamsal bulgulara Çizelge 9'da yer verilmiştir. Çiftçilerin %70'e yakın bölümü hava kirliliği, trafik, gürültü vb. hususları şehirin olumsuz tarafları olarak görmektedirler. İnsan ilişkilerinin zayıflığı, örf ve adetlerle uyuşmayan durumlar, kozmopolit yapı ve kendini yabancı ve geri planda hissetme gibi geleneksel yapı ile yakından ilgili konular açısından da çiftçilerin yaklaşık %30'u şehiri itici bulabilmektedirler. İş ve gelir riski (%22.9'u) ve konut sorunu (%20.8'i) da çiftçilerin olumsuz olarak gördükleri yanlardır. Nihayet, her türlü ihtiyacın dışardan karşılanması yanında ahlak, hak ve terör ile ilgili olumsuzluklar dolayısıyla azımsanmayacak oranda çiftçi tarafından şehir itici görülmektedir(Çizelge 9).

Çizelge 9: Şehirin İtici Yönlerine Çiftçilerin Dağılımı(%)

Şehirin Kalabalıklığı, Hava Kirliliği, Trafik, Gürültü vb. Sorunların Varlığı	Şehirde İş Olma	Şehirde Konut	(1) Şehirde	Şehirde Hertürlü	Şehirde Ahlaksızlık, Aldatmacılık, Hırsızlık, Haksızlık Terör ve Düzensizliğin Varlığı	(2) Şehirde	(3) Şehir	(4) Şehirin Kozmopolit Yspıda Olması, Oraya Uyum Sağlamanın Güçlüğü ve Yaşam Tarzının İtici Gelmesi	(1), (2), (3) ve (4)'ün en az birini belirtenler
66.7	22.9	20.8	20.8	14.6	14.6	6.7	6.7	6.7	31.2

5. Çiftçilerin Göç Etmeyi Düşündükleri Yerler ve Yapmayı Düşündükleri İşler

Çiftçilerin göç ettiklerinde kendi illerini ilçeye göre daha çok tercih ettikleri öğrenilmiştir(Çizelge 10). Bunun nedeninin iş ve sosyal olanakların ilde ilçeye göre daha iyi olması gösterilebilir. Kendi illerinden daha uzağı fazla tercih etmemelerinin nedeni olarak da buldukları kırsal alandan çok uzaklaşmamak düşüncesinin olduğu belirtilebilir.

Çizelge 10: Göç Ederken Yer Olarak Nereyi Düşündüklerine Göre Çiftçilerin Dağılımı(%)

Kendi İli	Kendi İlçesi	Herhangi BirYer	Kendi İli Dışındaki Bir İlçe	Kendi İli Dışında Bir İl	Yurtdışı	Turistik Sahil Yerleri
57.9	10.5	10.5	7.9	5.3	5.3	2.6

İş çeşidi olarak çiftçilerin %35'i ayırım yapmaksızın herhangi bir işe razı olurken, yine aynı oranda çiftçilerin kendi adlarına bağımsız bir işe eğilim gösterdikleri öğrenilmiştir. Sanayide işçilik, kapıcılık, seyyar satıcılık vb. işleri daha az oranda çiftçinin tercih olarak öne sürdükleri görülmüştür(Çizelge 11.)

Çizelge 11: Göç Ederken Şehirde Nasıl Bir İş Düşündüklerine Göre Çiftçilerin Dağılımı(%)

Herhangi Bir İş	Kendi Adına Bağımsız Bir İş	Sanayiide İşçilik	Kapıcılık,Seyyar Satıcılık v.b.	Resmi veya Özel Kesimde Sosyal Güvencesi Olan Bir İş
35.1	35.1	13.5	13.5	10.8

6.Çiftçilerin Göç Düşüncelerini Engelleyebilecek Etkenler

Çiftçileri buldukları köy ve civarında bağlayabilecek daha açık bir ifadeyle göçü engelleyebilecek veya yavaşlatabilecek etkenler de incelenmiş ve bazı ipuçları elde edilmeye çalışılmıştır. Çizelge 12'de görüldüğü gibi çiftçilerin buldukları ortamda kalmasını

sağlayacak çeşitli etkenlerin olduğu ve bunların çiftçi gözünde önem dereceleri çok farklı değildir. En büyük oranda çiftçi (%30'a yakın bölümü) ürünlerinin daha iyi fiyatla değerlendirilme olanağının sağlanmasına işaret etmişlerdir. Daha sonraki sıralarda yer alan isteklerde üreticilerin oranı %25 ile %10 arasında değişmektedir. Bunlar sırasıyla; yeterli miktarda zirai işletme kredisi, köy ve civarında tarım dışı iş, yeni ürünler yetiştirme, yeterli miktarda zirai yatırım kredisi, köyde yaşamını sürdürebilecek kadar yeterli ve istikrarlı gelir ve daha iyi sosyal yaşam olanaklarının sağlanması olarak ifade edilebilir. Daha az oranlarda üretici de toprak sahibi olma, yeterli toprağa sahip olma, yeterli girdi sübvansiyonu, zamanında kredi ve ürün bedeli ödemesi olanaklarının sağlanmasını da göçü engelleyebilecek etkenler olarak belirtmişlerdir. Buna karşın, yaklaşık %10 kadar üreticinin köyde sağlanabilecek olanaklar üzerinde durmaksızın, göç düşüncelerinden vazgeçmeyecekleri anlaşılmıştır.

Diğer taraftan, çiftçilerin köy ve civarında tarım dışı iş ve kooperatif veya benzeri organizasyonların şehire göçü engelleyebilme yönündeki görüşlerine Çizelge 13'de yer verilmiştir¹⁰. Çiftçilerin yaklaşık %90'ı tarım dışı iş olanağının göçün engellenmesinde olumlu etkisinin olabileceği yönünde görüş belirtmişlerdir. Oysa, kooperatif veya benzeri organizasyon konusunda çiftçilerin ancak üçte ikisi (%65'i) olumlu olmuşlardır.

¹⁰ Çizelge 12'de diğer faktörlerle birlikte tarım dışı iş olanağının göçü engelleyebilme etkisi çok fazla görülmektedir. Çizelge 13'de tek bir soru halinde bağımsız olarak "Tarım Dışı İş Olanağının Göç Etkisi" sorulmuş ve burada diğer etkenlerin etkisi dikkate alınmaksızın "Engeller" veya "Engellemez" şeklinde görüşleri saptanmıştır.

Çizelge 12: Göçü Düşünmelerine Karşın Göçten Vazgeçmeleri İçin Buldukları Köy ve Civarında Neler Yapılması Gerektiğine İnanmalarına Göre Çiftçilerin Dağılımı(%)

Ürüne Daha İyi Fiyat Verilmesi	Yeterli Miktarda Zirai İşletme Kredisi Olanasının Sağlanması	Köy veya Civarında Tarım Dışı İş Olanasının Sağlanması	Yeni Ürünler Yetiştirmek Üzere Olanak Sağlanması	Yeterli Miktarda Zirai Yatırım Kredisi Olanasının Sağlanması	Köyde Yaşamını Sürdürebilecek Kadar Yeterli ve Sürekli Gelir Sağlanması	
27.3	24.2	21.2	18.2	18.2	18.2	
Köyde Daha İyi Sosyal İmkanların Sağlanması (Yol, su, içme suyu, sağlık, Öğretmen vb.)	Tütün Kotası Kalkarsa veya Daha Fazla Kota sağlanırsa	Daha Fazla Girdi Süb. Sağlanırsa	Daha Fazla Toprak Olanasının Sağlanması	Araziye Sahip Olursa	Zamanında Kredi ve Ürün Bedelinin Verilmesi	Ne Olursa Olsun Göç Etmek İsteyenler
15.2	12.1	9.1	9.1	9.1	9.1	9.1

Çizelge 13. Köy ve Civarında Tarım Dışı İş Olanasının Sağlanmasının Göçü Engelleme Durumuna Göre Çiftçilerin Dağılımı (%)

	Göçü Engeller	Göçü Engellemez
Tarım Dışı İş Olanasının Sağlanması	89.7	10.3
Kooperatif veya Benzeri Organizasyonun Oluşturulması	65.7	34.3

TARTIŞMA

Bu araştırmada belirli bir yer ele alınarak inceleme yapılmasına rağmen Türkiye genelinde olduğu gibi Denizli yöresinde de halen göç olgusunun var olduğu görülmektedir. Nitekim, incelenen çiftçilerin, bir başka deyişle hane halkı reislerinin, %30'unun üzerindeki

bölümünün halen daha göçü düşündükleri belirlenmiştir. Bunun yanında, çocukları iş veya evlilik dolayısıyla şehire göç eden ailelerin (yaşları 40 ve üzerinde olan çiftçilerin) oranı %45'e ulaşırken, dolaylı da olsa göç ile ilişkileri bulunmaktadır. Araştırma sırasında, göç eden erkek çocukların genellikle iş ve okuma, kız çocuklarının da evlilik nedeniyle şehire göç ettikleri saptanmıştır. Hindistan'da yapılan bir araştırmada da en önemli göç nedeni; erkekler arasında iş olurken, kadınlar arasında evlilik olduğu saptanmıştır(4). Öte yandan, Denizli'de yaptığımız bu araştırmada şehire okumaya giden çiftçi ailelerinin çocuklarının çoğunluğunun halen okudukları okul veya daha ileri düzeydeki eğitimleri sonrasında bir iş bularak köylerine dönmeyecekleri yönünde bir eğilimin olduğu belirlenmiştir. Nitekim, yine Hindistan'da beş Batı Bengal köyünde yapılan başka bir araştırmada eğitim için şehire giden çocukların çoğunun geri dönmediği belirlenmiştir(5). Yıldırak da Türkiye düzeyinde köy çocukları üzerine yaptığı araştırmada ; gerek köy çocuklarının kendilerinin, gerekse babalarının (çocukları için) arzu ettikleri meslekler içinde çiftçiliğin çok küçük bir oran oluşturduğunu saptanmıştır(6). Bu araştırmada çocukların iş ve evlilikleri yanında okumaya gidenler de hep birlikte düşünüldüğünde, yaşları 40 ve üzerindeki çiftçilerin (ailelerinin) yaklaşık %65'inin göç olgusu içinde oldukları ifade edilebilir. Buradan ve DPT tarafından yapılan bir araştırmaya göre, Türkiye'deki iç göçün çok önemli bölümünü alan üç büyük şehire göç edenler içinde köyden gelenlerin oranının %65'lere kadar varması dolayısıyla Türkiye'deki iç göçün asıl kaynağının köy olduğu gerçeği bir kez daha vurgulanabilir(7:31).

Göç eğilimi gösteren çiftçilerin (aile reislerinin) göç nedenleri arasında gelir yetersizliği çok büyük bir etken olarak ortaya çıkmıştır(%91.9'u). Survey çalışması 1968 yılında gerçekleştirilen DPT araştırmasında da göç eden çiftçi ailelerinin %80'e yakın bölümünün geçim zorluğu, topraksızlık ve iş bulma gibi ekonomik nedenlerle göç ettikleri saptanmıştır(8:105-107). Bunun yanında, Kore'de 1960-1985 yıllarını kapsayan 25 yıllık bir incelemede kırdan kente göçün ekonomik ve demografik nedenlerle ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır(9). Diğer taraftan, survey çalışması 1987 yılında yapılan başka bir DPT

araştırmasında üç büyük şehirde Ankara, İstanbul ve İzmir’de gecekondü yörelerinde köyden gelenlerin yaklaşık %65-80’i göç nedeni olarak ekonomik sorunları göstermişlerdir(7:43). Pakistan’da köyden göç eden 150 sanayi işçisi ile yapılan araştırmada da gelir düşüklüğü göçe neden olan en önemli faktör olarak ortaya konmuştur(10). Bu araştırmamızda çiftçilerin gelirlerine yaptığımız rakamsal yaklaşımlarımızda da, göç eğiliminde olanların en az %60’ının gelir düşüklüğü içinde oldukları anlaşılmıştır.

Gelir yetersizliğinin en önemli nedeninin; çiftçilerin %80’e yakın bölümünün de belirttiği gibi ya topraksızlıktan ya yetersiz toprak varlığından yada su olanağının olmayışından ve de verimsizlikten kaynaklandığı belirtilebilir. Çok doğal olarak bu hususlar alınan ürün miktarını olumsuz etkilemekte ve gelir düşüklüğü ortaya çıkmaktadır. DPT araştırmasında da (8:104) göç nedenleri arasında topraksızlık önemli bir faktör olarak bulunmuştur. Bunun yanında, araştırma sırasında toprak faktörü kadar olmasa da girdi-ürün fiyatları dengesizliğinin de gelir düşüklüğüne neden olduğu saptanmıştır. Gerçekten, genelde örgütlü bir yapıya sahip olmaması dolayısıyla, özellikle Türkiye gibi ülkelerde çiftçilerin enflasyondan diğer kesimlere göre daha çok etkilendikleri yadsınamayacaktır. Mısır’da yapılan bir incelemede de yetersiz ürün fiyatlarının göçe etki eden önemli faktörlerden biri olduğu vurgulanmaktadır(11).

Öte yandan, şehirde; sağlık sorunlarının daha kolay çözümlenmesi, sosyal güvenlik, rahat çalışma ve çocuklara daha iyi eğitim gibi olanaklar çiftçilerin göçü düşünmelerinin haklı gerekçeleri olarak kabullenilmek durumundadır. Sözü edilen bu hususların kırsal kesimde yerine getirilmesi güç olmaktadır. Nitekim, 1968 ve 1987 de yapılan DPT araştırmalarında çiftçilerin gerek kendileri gerekse aile fertlerinin eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik konularında şehirde köye göre çok daha iyi olanaklara sahip oldukları görülmektedir(7:48 ve 62; 8:105). Merter de şehirdeki iş olanaklarının arkasından eğitim ve sağlık hizmetlerini şehrin çekici yönleri olarak belirtmektedir(12).

Araştırma sırasında, buraya değin açıklanmaya çalışılan göç nedenleri dışındaki hususların çok fazla etken olmadığı görülmüştür. Örneğin, şehirin gezme ve eğlenme olanağı, kültürel ve sosyal çevresi, daha bağımsız olunabilme vb. durumlar çiftçiler için çok cazip görülmemektedir.

Diğer yandan, göçü düşünmeyen çiftçilerin tamamının buldukları yerden memnun oldukları yönünde kesin bir yargıya varmamak gerekecektir. Çünkü göçü düşünmeyenlerin %50'ye yakın bölümü neden olarak özellikle ekonomik gerekler dolayısıyla şehirde iyi ve istikrarlı bir işin olmasının gerekliliğine karşın bunun sağlanmasının güçlüğünü dile getirmişlerdir. Buradan, şehirdeki işsizlik problemi olmayıp da iş olanakları daha iyi olmuş olsaydı kırdan-kente göç bugünden daha fazla olabilirdi denilebilir. Bunun yanında, çiftçilerin %30'u gibi önemli bir oranının köylerindeki gelirlerinin yeterli oluşu nedeni ile kente gitmeyi düşünmeyişleri dolayısıyla, göç üzerinde ekonomik etkenlerin önemi bir kez daha anlaşılmış olmaktadır. Yaşın da göçün önünde bir engel olduğu belirtilebilir(Çizelge 4). Bucutoğlu yaptığı araştırmada gençlerin göç eğilimlerinin daha fazla olduğunu, yaşlı insanların önlerinde göçün avantajlarından yararlanacak kadar uzun bir iş hayatını göremediklerini ifade etmektedir(13). DPT araştırmasında da genç ve orta yaşlarda şehirleşme eğilimlerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır(8:106). Ayrıca, çiftçiyi köyüne bağlayıcı bazı geleneksel değerler ve şehirin itici yanları göçü engelleyebilen hususlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkođan'ın belirttiğı gibi, kırdan genelde kültürel ve sosyal nitelikler bakımından birliktelik ve dayanışmanın varlığına karşın şehirde bireysellik ve çıkarlar ön plana çıkmaktadır(14:325). Dolayısıyla bu hususlar köylünün bulunduğu yerden kopmasını engelleyen etkenler olabilmektedir.

Buraya kadar yapılan incelemeler sırasında göçü düşünen çiftçilerin göç nedenleri arasında şehirin çekiciliğı ve düşünmeyenler açısından şehirin iticiliğı; diğer özellikle de ekonomik etkenler yanında çok önemli bir oran oluşturmamaktadır. Oysa; tek soru olarak sorulduğunda çiftçilerin yaklaşık %60'ı şehirde çekici yönler bulurken, %80'in üzerindeki

bölümü itici yanların olduğunu belirtmişlerdir. Kırdaki insanın, şehirin hava kirliliği, kalabalıklığı, trafik, insan ilişkilerinin zayıflığı ve kendilerini yabancı hissetmeleri ve konut sorunu gibi olumsuz etkenlerin yanında iş ve gelir olanağının zorluğunun farkında olduğu belirtilebilir. Nitekim, Kavruk'un da yaptığı bir incelemede aynı yaklaşımda olduğu görülmüştür(15). Buradan, kırdan yaşayanların gözünde şehirin çok çekici olmadığı ve göç sonrasında karşılaşılabilecekleri güçlüklerin neler olabileceğini tahmin edebildikleri belirtilebilir. Buna karşın, yine de şehirin ekonomik çekiciliği göçü sürdürebilmektedir.

Diğer taraftan, göç düşüncesinde olan çiftçilerin daha çok kendi illerini tercih etmelerinin nedeni ekonomik ve sosyal olanakların ilde daha iyi olması yanında kırsal alandan çok uzaklaşmamak olduğu belirtilebilir. Bocutoğlu'nun da belirttiği gibi çiftçiler göç edecekleri yerde iş ve sosyal olanak ararken, aynı zamanda bilgi sahibi oldukları yeri tercih etmektedirler. Çiftçilerin kendi köylerinden fazla uzaklaşmayarak buldukları ortam ile bağlarını sürdürmelerini göçün psikolojik maliyetini azalttığı ifade edilmektedir. Bocutoğlu eğitim düzeyi yükseldikçe göç mesafelerinin arttığından da söz etmektedir(13). Geray bazı araştırma sonuçlarından da yararlanarak yaptığı bir incelemede köyden göç edilirken kasaba basamağının atlanarak daha çok kentlere yönelindiğini vurgulamıştır(16:32).

İş çeşidi olarak, çiftçilerin büyük bir oranı herhangi bir iş ayırımı yapmazlarken, onlar için belki de en önemli hususun nasıl olursa olsun köyden uzaklaşmak olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim, üç büyük şehirde gecekondualarda yaşayanlar arasında yapılan DPT araştırmasında, çalışanların %70'e yakın bölümünün yaptıkları işten en büyük beklentilerinin yeterli düzeyde kazanç olduğu, fakat yüksek kazanç, sosyal güvence vb. hususların öncelikle düşünülmediği görülmektedir(7:81). Bunda, genel olarak köyde gelirin çok düşük olmasının yanında şehirde elde edeceği gelirin köyden daha fazla olacağı inancının etken olduğu belirtilebilir. Şenyapılı da yaptığı incelemede gelir yönünden şehirde köye göre bariz bir farklılık olduğunu belirlemiştir(17). DPT araştırmasında da gecekonduada

yaşayan hane halkının en az %40'ının 1987 yılı itibariyle asgari ücretin iki katının üzerinde gelir elde ettikleri belirtilebilir(7:90). Bunun yanında, önemli oranda çiftçinin şehirde kendi adına bağımsız bir işe sahip olmak istemesinin de nedeninin, genelde çiftçinin köyündeki işletmesinde kendi başına başkasına bağlı olmaksızın çalışma alışkanlığından kaynaklandığı belirtilebilir. Ancak, çiftçilerin şehire göç ettiklerinde kendi adlarına bağımsız çalışma olanağını çok fazla elde edemedikleri söylenebilir. Nitekim, DPT araştırmasında kendi adlarına bağımsız işyeri sahibi olanların oranı %10'u geçmemektedir(7:61).

Köyde sosyal güvenlik uygulamaları çok yaygınlaşmamışken, şehirde SSK, Bağkur, Emekli Sandığı gibi sosyal güvenlik kurumlarından geniş ölçüde yararlanıldığı görülmektedir. DPT araştırmasında şehirde belirli bir zaman geçirdikten sonra çalışanların yaklaşık %75'e varan bölümünün yukarıda sözü edilen kurumlara bağlı olarak bir işe sahip oldukları saptanmıştır(7:63).

Çiftçilerin göç düşüncelerini engelleyebilecek etkenler üzerinde durulurken ürün fiyatlarının yükseltilmesi hususu oldukça önemli oranda üretici tarafından dile getirilmiştir. Özellikle, 1970'li yılların ortalarından itibaren enflasyonist ortamda gerek girdi gerekse tüketim malları fiyatlarındaki artışa karşılık ürün fiyatlarındaki artışı yeterli görmek mümkün değildir. Ancak, göçün temel nedeni olan gelir yetersizliğinde; toprağın yokluğu veya yetersizliği ve verimin düşüklüğü gibi etkenler dolayısıyla üretim miktarının düşüklüğünün ürün fiyatlarından daha önce düşünülmesi gerektiği burada vurgulanmak durumundadır.

Diğer yandan, çiftçiler köy ve çevresinde gerek üretimlerine gerekse sosyal gereksinimlerine yönelik kişisel ve genel desteklemeleri ve yatırımları göç düşüncelerini engelleyebilecek etkenler olarak belirtirlerken, ancak, bu konularda çok başarılı olunamamanın kırdan-kente göç üzerindeki etkisi yadsınamayacaktır. Nitekim, Tanzanya ve Zambia'da yapılan bir incelemede tarım sektörünün, yeterince desteklenmemesi dolayısıyla, zayıfladığı ve bunun sonucunda da göçün arttığı ifade edilmektedir(18). Bunun yanında

Çin'de 1987-1990 yılları arasında köylerde yapılan bir araştırmada göç üzerinde kırsal işgücü fazlalığından daha çok, kentsel ve kırsal alanlar ile tarımsal-endüstriyel faaliyetler arasındaki büyüyen farkın etkili olduğu ortaya konmuştur(19).

Oysa, tarım kesimine yapılacak ekonomik ve sosyal desteklemelere karşın, özellikle Türkiye düzeyindeki ülkelerde kır ile kent arasındaki farkın azaltılması kolay gözükmemektedir denilebilir. Bundan, dolayı da kırsal kesimde yapılacak desteklemeler göçün frenlenmesinde ancak bir yere kadar etkili olabilecektir.

Öte yandan, çiftçiler diğer etkenlerin yanında, tarım dışı iş olanağını göçü engelleyebilecek önemli bir husus olarak belirtirlerken(Çizelge 12), tek soru olarak yöneltildiğinde çiftçilerin büyük bir oranı tarım dışı iş olanağının olumlu etkisinde birleşmişlerdir(Çizelge 13). Çiftçiler kullanamadıkları önemli miktardaki aile işgüçlerinin; köyleri ve civarında sağlanacak tarım dışı iş olanakları ile değerlendirilebileceğine işaret etmişlerdir. Böylece, çiftçiler kente gitmeyerek buldukları ortamda işgüçlerinin yanında bazı ham maddelerinin de daha iyi değerlendirilerek gelirlerinin de artabileceğini belirtmişlerdir. Tokat'ta 1994 yılı sonunda Karkacier ve Kaya tarafından birbirine yakın iki köyde yapılan bir araştırmada tarımdışı iş olanağı daha fazla olan köyde göç eğiliminin bariz şekilde az olduğu saptanmıştır(20). Türkdogan da gelişmiş ülkelerde dahi kırsal alanların boşaltılması yerine buraların tarım dışı ekonomik ve sosyal olanaklarla donatılması yoluna gidildiği görüşünü getirirken, Türkiye'de de kente aşırı nüfus akışının önlenmesi, büyük şehirlerde gecekonulaşmanın ve çevre kirlenmesi gibi sorunların çözümünde kırsal sanayinin yararı üzerinde durmuştur(14:329-338). Türkkın da kırsal sanayinin çiftçi açısından yararlarına değinirken, yatırımcı açısından da özellikle işgücü bulma kolaylığı ve ucuzluğu, ham madde temini ve kuruluş alanı bakımından çeşitli avantajlarından söz etmektedir(21). Tufan da daha sağlıklı kentleşmenin, bugünkü şekliyle köyden-şehire değil, köylerin kentleşmesiyle köy ile şehir arasındaki farkın ortadan kaldırılmasıyla mümkün olacağını belirtmektedir. Bunun da en önemli çözüm yolunun kırsal

sanayiden geçeceğini ifade etmiştir(22). Bu konuda yurt dışında yapılan çalışmalarda da kırsal sanayinin, kırdan-kente göçün azaltılmasında olumlu etkileri ortaya konulmuştur. Nitekim, Çin'de 1981-1987 yılları arasında yapılan bir araştırmada, gerçekleştirilen ekonomik reformlar sonucunda kırsal kesimde köy ve kasabalarda yaratılan tarım dışı iş olanakları ile tarımda değerlendirilemeyen işgücünün emilebildiği saptanmıştır(23). Hindistan'da yapılan bir çalışmada da kırsal alanda işsizliğin azaltılmasında kırsal sanayinin çok önemli bir olanak olduğu ve kırdan-kente göçü önemli ölçüde önlediği vurgulanmaktadır(24). Bunun yanında Taiwan'da 1950-80 yılları arasında göç ile ilgili yapılan bir incelemede, tarıma dayalı ekonomiden sanayi ağırlıklı ekonomiye geçişte hükümetlerin teşviki ile kırsal alanda kurulan sanayi tesislerinin, göçün azalması üzerinde etkili olduğu belirtilmektedir(25).

Diğer taraftan, göçün azaltılmasında; tarım dışı iş olanaklarına göre daha az oranda çiftçi, kooperatif veya benzeri organizasyonun yararına inanmaktadır(çizelge 13). Bunda, çiftçilerin kendi yörelerinde daha önceki başarısız kooperatif uygulamaları yanında bu yöndeki eğitim ve desteklerin yeterli olmayışının etkilerinden söz edilebilir. Oysa, Kavruk kooperatiflerin kırdan kopmaya neden olabilecek zayıf bağları kuvvetlendirerek kente göçü engeleyebileceği gibi sosyal amaçlı hizmetleriyle de kıra bir ölçüde kentsel yaşam standartlarını kazandırıp kent özlemini de giderebileceğini belirtmektedir(15). Duymaz da kırsal kesimde örgütsüz ve işlevsiz piyasa mekanizmasının işlerlik kazanarak etkili hale gelmesinde ve aynı zamanda göçün engellenmesinde kooperatif şeklinde örgütlenmenin önemine değinmektedir(26).

SONUÇ

Bugün için kırsal alandan kente göçün önlenemez bir geçek olduğu bu araştırmayla da ortaya konmuştur. Bu araştırma ile ülkenin bir yöresi ele alınarak göçün nedenleri bir kez

daha gözler önüne serilirken, göçün yavaşlatılması ve daha sağlıklı olması yönünde yapılabilecek bazı hususlar belirlenmiş olmaktadır.

Göçün en önemli nedeninin gelir düşüklüğü olduğu, bunun da sahip olunan toprağın ve verimin yetersizliği dolayısıyla üretim miktarının azlığından kaynaklandığı saptanmıştır. Çiftçilerin şehir yaşamının, özellikle ekonomik zorluklarını bilmelerine ve hatta çekiciliğinden daha fazla itici yanlarını görmelerine karşın, ekonomik gerçekler kendilerini kente yönlendirmektedir.

Bu nedenle de, çiftçilere buldukları kırsal alanda, üretim ve sosyal gereksinimlerine yardımcı olacak destek ve yatırımlarla yeterli gelir ve yaşam düzeyi sağlandığı takdirde göçün yavaşlayabileceği tahmin edilmektedir. Bunun yanında, halen süregelmekte olan nüfus artış hızı ve gelişen teknoloji koşullarında aile işgücü potansiyelinin tamamının tarımsal uğraşılarda değerlendirilmesi mümkün gözükmemektedir. Bundan dolayı, kırsal kesimdeki insanların işgüçlerinin buldukları ortamda değerlendirilmesinde özellikle kırsal sanayinin çok büyük önemi bulunmaktadır. Ayrıca, çiftçilerin güçlü bir ekonomik yapıya ulaşmalarında, kooperatif şeklinde örgütlenmelerinin sağlıklı bir göç açısından da önemi unutulmamalıdır.

KAYNAKLAR

- 1.Dinler, Z., **Tarım Ekonomisi**, Bursa: Uludağ Üniversitesi yayını, 1988.
- 2.DİE. **Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar**, Ekim 1995, Ankara: 1995.
- 3.DİE. **1990 Genel Nüfus Sayımı, İdari Bölünüş**, Ankara: 1991.
- 4.Mahmood, A., "Rural Urban Migration in Uttar Pradesh: a study of census data," **Indian-Journal of Economics**,69:272 (1988),pp.19-30.
- 5.Ghosh, B.N "Political Economy of Skill Drain From Rural India," **Journal Of Contemporary Asia**,23:3 (1993), pp.327-353.

- 6.Yıldırak, N. **Toplumsal-Ekonomik Durumları ve Sorunlarıyla Türkiye’de Köy Çocukları**, Ankara:1990’dan Yıldırak, N. “Kırsal Kesimde Genç Nüfusun Tarımsal Faaliyetlere Katılımı ve Kente Göç Etme Eğilimleri,” **Kırsal Sanayi Sempozyumu**, Ankara:DPT yayını, 1993, ss.62-64.
- 7.DPT. **Gecekonduların Araştırması**, Ankara:1991.
- 8.DPT. **Türk Köyünde Modernleşme Eğilimleri Araştırması, Rapor No:1**, Ankara:1970.
- 9.Noh, H.B. “The Spatial Pattern and Process of Migration In Korea, 1960-1985,” **International Dissertation Abstracts, Humanities and Social Sciences**, 52:2 (1991), p.645.
- 10.Qazi, A.R., A.Hag and S.Muhammad. “Determination Of Rural Urban Migration In Pakistan,” **Journal Of Rural Developmet and Administration**, 21:1(1989), pp.78-86.
- 11.Emarah, R.El.S. “Migration and Labour Shortage In Egyptian Agriculture: Comprehensive Appraisal Of The Existing Policies,” **Bulletin Of Faculty Of Agriculture, University Of Cairo**,40:1, pp.1-20.
- 12.Merter, F. 1950-1988 Yılları Arasında Köy Ailesinde Meydana Gelen Değişmeler(Malatya Örneği), Ankara: T.C.Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1990’dan Yıldırak, N. “Kırsal Kesimde Genç Nüfusun Tarımsal Faaliyetlere Katılımı ve Kente Göç Etme Eğilimleri,”**Kırsal Sanayi Sempozyumu**, Ankara:DPT yayını, 1993, s.60.
- 13.Bocutoğlu, E. “Doğu Karadeniz Bölgesi Trabzon Alt Bölgesinde Emek Piyasasının Yapısı, Göç ve İstihdam Sorunları,” **3.İktisat Kongresi 4-7 Haziran 1992**, Ankara: DPT yayını, 1993, ss.55-63.
- 14.Türkdoğan, O. **Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları**, 2.b., İstanbul: Dedekorkut yayınları, 1977.
- 15.Kavruk, H. “Kır-Kent Farkının Hafiflemesi, Göç ve Göçü Önlemede Bir Faktör Olarak Kooperatıfçılık,” **Kooperatıfçılık**, Sayı 96(Nisan, Mayıs, Haziran 1992), ss.21-36.
- 16.Geray, C. **Kırsal Türkiye’de Toplum Kalkınması Ve Kooperatıfçılık**, Ankara:1981.

- 17.Şenyapılı, T. **Bütünleşmemiş Kentli Nüfus Sorunu**, Ankara: ODTÜ yayını, 1978, s.100.
- 18.Lundahl, M. **Incentives And Agriculture In East Africa**, ISBN, 0-415-03736-0, London,1990.
- 19.18.Wu, H.L."Exploration On The Reasons For Farmers Leaving The Land,"**Rural Economy And Society**, N.2(1992), pp.59-61.
- 20.Karkacıer, O. ve Ü.Kaya. "Seçilmiş Bir Bölgede Farklı İki Köy Tipinin Sosyal ve Ekonomik Özellikleri Açısından Farklılaşma Düzeylerinin Karşılaştırılması," **Kooperatifçilik**, Sayı, 109 (Temmuz, Ağustos,Eylül 1995). ss.81-91.
- 21.Türkkan, E. "Kırsal Sanayinin Doğal ve Yapay Dinamikleri ve Türkiye, "**Kırsal Sanayi Sempozyumu**,Ankara:DPT yayını, 1993, ss.9-15.
- 22.Tufan, M. "Kentlerin Köyleşmesi Yerine Köylerin Kentleşmesi(Makedonya Örneği), "**Kırsal Sanayi Sempozyumu**, Ankara:DPT yayını, 1993, ss.24-41.
- 23.Wakabayashi, K. "Migration From Rural To Urban Areas In China," **Developing Economies**,28:4(1990), pp.503-523.
- 24.Kumar, K. "Future Of Rural Industrialization," **National Bank News Review**, 6:12, pp.37-40.
- 25.Speare, A.Jr, P.K.C.Liu and C.L. Tsay. "Alternate Responses To A Changing Economy:Migration, Commuting And Rural Industrialization," **Urbanization And Development: The Rural Urban Transition In Taiwan**. Ed., by Goldscheider, C., ISBN-0-8133-7328-x, 1988, pp.83-105.
- 26.Duymaz, İ. "Kırsal Alan Kalkınması ve Kooperatifçilik," **Tarım ve Kooperatifçilik**, Sayı 1991/1, ss.21-24.